

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Sociologiska Institutionen
Examensarbete för kandidat i sociologi 15 hp

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Den gyllene positionen

En fallstudie av befattningar, förtroende och motiv till ekonomisk brottslighet inom Göteborgs kommun och Skandia AB

Författare:
Kristian Sivertz

Handledare
Oskar Engdahl
01/11

Abstract

Titel: Den gyllene positionen – En fallstudie av befattningar, förtroende och motiv till ekonomisk brottslighet inom Göteborgs kommun och Skandia AB

Författare: Kristian Sivertz

Handledare: Oskar Engdahl

Examinator: Bengt Larsson

Typ av arbete: Examensarbete för kandidat i sociologi 15 hp

Årtal för författande: 2010/2011

Antal tecken inkl. blanksteg: 66678

Syftet med arbetet är att försöka förstå hur sociala och strukturella villkor påverkar möjligheterna till att utnyttja ett ekonomiskt förtroende och befattning för att begå ekonomisk brottslighet. De frågeställningar jag önskat få svar på är:

- Hur kan ett ekonomiskt förtroende användas för att begå ekonomisk brottslighet?
- Vilka sociala och strukturella faktorer kan förklara ekonomisk brottslighet och vilka återfinns i Skandiafallet och muthärvan inom Göteborgs kommun?
- Vilka likheter och skillnader till motiven kan urskönjas mellan de åtalades berättelser i domen mot Skandia och den nuvarande muthärvan inom Göteborgs kommun?

Då målet med arbetet hela tiden bestått av att få en större förståelse till de bakomliggande orsakerna till hur och varför dessa ekonomiska brott inom Göteborgs kommun begicks och för att därefter ha möjlighet att jämföra likheter och skillnader mellan informanterna. Därmed togs beslutet att genomföra en fallstudie, med hjälp av kvalitativt strukturerade e-post intervjuer med standardiserade frågor samt studier av domen mot Skandia.

Resultaten av studien visar att befattningen och yrkespositionen skapar ett handlingsutrymme som är centralt för att kunna begå den här typen av brott. Dessa förutsättningar synes vara ett genomgående tema i ett flertal typer av ekonomisk brottslighet.

Nyckelord: Ekonomisk brottslighet, Förtroende, Marknad, Yrkesbefattning, White collar crime

Populärvetenskaplig framställning

Detta arbete har som mål att studera och undersöka ekonomisk brottslighet samt vilka olika orsaker och förklaringsmodeller som kan ligga till grund för att ekobrott ska uppstå. Studien har utformats som en fallstudie med fokus på att försöka jämföra skillnader och likheter mellan den pågående muthärvan inom Göteborgs kommun och den uppmärksammade domen mot ledningen i Skandia, som stod åtalade för trolöshet mot huvudman i början av 2000-talet. Anledningen till att valet föll på dessa två exempel är på grund av att muthärvan i Göteborg utgör ett lokalt exempel och Skandiafallet representerar ett nationellt perspektiv på ekobrott. Dessutom är händelserna i Göteborg något dagsaktuellt som synnerligen är av intresse att undersöka, på grund av att det påverkar oss just i detta nu då förundersökningarna fortfarande pågår. Skandiafallet är förmodligen det mest kända och mest uppmärksammade fallet på ekonomisk brottslighet i Sverige i modern tid, vilket gjorde valet naturligt att försöka jämföra dessa båda fall.

Studiens tillvägagångssätt bygger på intervjuer av de berörda aktörerna i muthärvan i Göteborg, som utgörs av flera av nuvarande anställda på de anklagade företagen och förvaltningarna. Dessutom har studien kompletterats med en undersökning av domen mot Skandia. Därtill har jag studerat olika teoretiska infallsvinklar, om den moderna ekonomiska marknaden och det senmoderna samhället. Övriga teoretiska infallsvinklar bygger på att försöka förklara hur sociala relationer och kontakter kan förklaras inom ekobrott samt hur detta påverka möjligheterna till att begå brott.

Målet har hela tiden varit att skapa en förståelse för varför ekobrott begås och söka en inblick i olika förhållande som kan gynna den här typen av brott. Fokus har legat på att försöka förstå vilka omständigheter som kan ligga till grund för att personer med hög status och ofta välbetalda yrken med status och makt begår den här typen av brott.

Huvudresultaten av studien visar att befattningen och yrkespositionen skapar ett handlingsutrymme som är centralt för att kunna begå den här typen av ekonomiska brott. Dessa förutsättningar verkar vara ett genomgående tema och en grundförutsättning i ett flertal typer av ekonomisk brottslighet.

Innehållsförteckning

Abstract	2
Populärvetenskaplig framställning	3
Innehållsförteckning	4
1. Inledning.....	5
1.1. Bakgrund.....	5
1.2. Syfte och frågeställningar	6
2. Ekonomisk brottslighet och förtroende – teoretiska perspektiv	8
2.1. Ekonomisk brottslighet som manschettbrottslighet.....	8
2.2. Habitus och kapitalformer	9
2.3. Förtroende och nätverk.....	10
2.4. Den ekonomiska marknadens struktur	12
2.5. Gåvans roll.....	14
2.6. Neutraliseringstekniker	15
3. Metod	17
3.1. Fallstudie.....	17
3.2. Urval.....	18
3.3. Kvalitativ intervju.....	19
3.4. Etiska överväganden	21
3.5. Validitet	22
4. Analys.....	23
4.1. Positioner och handlingsutrymme.....	24
4.2. Nätverk och kultur.....	26
4.3. Marknadsförhållanden	29
5. Slutsatser och diskussion.....	32
5.1. Förslag på åtgärder	33
Referenslista	35
Frågeformulär.....	38

1. Inledning

1.1. Bakgrund

Idag, i sviterna av den största ekonomiska krisen sedan 1930-talet är det mer angeläget än på länge att studera och belysa förtroendets och positioners makt och det inflytande som tilldelats människor med ekonomiskt ansvar. Detta eftersom en av de stora orsakerna till den senaste finanskrisen var att multinationella banker och låneinstitut belånade sig långt över sina tillgångar vilket ledde till att tilltron till deras kreditvärdighet minskade kraftigt. Detta ledde i sin tur till ett flertal konkurser eftersom aktörerna på marknaden inte längre hade förtroende för de enskilda aktörerna inom företagen. Dessutom är det av intresse att undersöka vilka möjligheter att ägna sig åt ekonomiska oegentligheter ett ekonomiskt förtroende ger och vilka konsekvenser detta kan föra med sig. Tilltron till aktörerna på en marknad är essentiell för att den ska fungera och utvecklas, den senaste tidens uppmärksammade händelser i Göteborgs kommun med mutanklagelser mot flera kommunala företag och förvaltningar har på samma sätt skadat tilltron till aktörerna i toppskiktet inom Göteborgs kommun. Mediestormen tog fart under våren 2010 när Expressen rapporterade om hur en kvinna som tidigare haft ett äktenskap med en kommunal tjänsteman upptäckte i och med bodelningen att det saknades fakturor på parets gemensamma hus. Detta medförde att kvinnan skickade ett brev till kommunen, där hon beskrev hur hennes exman låtit sig mutas en leverantör som anlitas av den kommunala förvaltningen.¹ Denna upptäckt var blott den första i en lång rad av avslöjande om ekonomiska oegentligheter inom Göteborgs kommun, i september så publicerades artiklar som slog fast att det inte längre bara gällde mutmisstankar inom familjebostäder och idrott och föreningsförvaltningen, utan nu utvidgades brottsrubriceringen till trolöshet mot huvudman och bedrägeri samt mutmisstankar inom ytterligare tre kommunala bostadsbolag.² I oktober 2010 skulle det visa sig efter ett avslöjande av Sveriges Televisions ”Uppdrag granskning” att mutanklagelserna fortsatte att växa och spred sig även till kommunens största energibolag.³ Vid denna tidpunkt stod det tämligen klart att detta inte rörde sig om några ruttna äpplen i fruktkorgen utan att detta var väl utbredd och verkade vara ett väl inarbetat system inom kommunen och detta affärsbeteende synes nästan vara kutym. I mitten på september så rapporterade Göteborgs Posten att Göteborgs kommun snarare hade underlättat för ekonomisk brottslighet än arbetat preventivt, genom att systematiskt förminska

¹ <http://www.expressen.se/1.1983783>

² <http://www.dn.se/nyheter/sverige/misstankt-mutaffar-i-goteborg-vaxer-1.1163236>

³ <http://www.gp.se/nyheter/goteborg/1.474259-goteborg-energi-dras-in-i-mutharvan>

betydelsen av Lagen om offentlig upphandling (LOU)⁴ till förmån för ”en kamratlig Göteborgsanda”.⁵

Ett av de mest talande svenska exemplen på omfattande förskingring är härvan inom försäkringsbolaget Skandia år 2003.⁶ Jag har valt att studera åtalet mot de ledande aktörerna inom Skandiakoncernen som dömdes 2007 i Svea hovrätt för medhjälp till trolöshet mot huvudman. I åtalet framkommer det att flera högre tjänstemän inom Skandia har låtit det egna företaget betala falska och osanna reoveringsfakturer på över sjutton miljoner kronor för lägenheter som både tillhörde höga tjänstemän inom Skandia och deras nära anhöriga. En av de åtalade hävdar att anledningen till att detta inträffade berodde på ett simpelt misstag. Detta eftersom den åtalade hävdade att det skett en förväxling av företagets fakturer och att attesteringen istället gällde en pågående reovering av huvudkontoret. De åtalade bestrider också påståendet att det var företaget som skulle betala fakturorna, utan reoveringskostnaderna skulle finansieras i efterhand med hjälp av justeringar av styrelsens ersättningsprogram. Flera av de åtalade framhåller också att den här hanteringen av fakturer och reoveringsarbeten var något som var kutym inom Skandia och att deras handlande var inom ramen för styrelsen normala rutiner.⁷ Enligt de åtalade var deras handlande inte kontroversiellt på något vis, utan detta var något som ansågs legitimt och linje med företagets principer. Skandiafallet inkluderade också fiffel av bolagets pensionsprogram *Wealthbuilder* där stora summor pengar hade förskingrats.⁸

1.2. Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att försöka förstå huruvida dagens kapitalistiska marknadsstruktur eventuellt underlättar att ekonomiska förtroenden och befattningar används till att begå ekonomisk brottslighet eller bedriva ekonomiska oegentligheter. Detta arbete kommer att behandla förtroendets⁹ roll samt dess betydelse för finansmarknaden och den offentliga förvaltningen. Detta kommer att ställas i relation till och jämföras med hur yrkesbefattningen och förtroendet kan förhålla sig till det rådande kapitalistiska marknadsstrukturen i det

⁴ SFS nr: 2007:1091 inklusive ändringar 2010:571 Denna lagstiftning bygger på EU-direktiv och innehåller fyra stycken grundläggande principer där lagstiftningen slår fast att upphandlande myndigheter ska behandla alla leverantörer lika och erbjuda likvärdiga konkurrensmöjligheter

⁵ <http://www.gp.se/nyheter/debatt/1.443996-goteborgs-kommun-baddade-for-mutbrott>

⁶ Alalehto 2005 s. 208

⁷ Svea hovrätt mål: B 8770-06

⁸ Svea hovrätt mål: B 5291-06

⁹ För definition av förtroende, se nedan under avsnitt 2.3. Förtroende och nätverk

senmoderna samhället. Därtill kommer arbetet att beröra vilken påverkan sociala faktorer samt de sociala nätverkens betydelse för att begå brott. Dessutom syftar arbetet att göra en jämförelse mellan traditionella "white collar crimes" inom högt uppsatta tjänstemän inom Skandiakoncernen med muthärvan inom Göteborgs kommun, där lägre tjänstemän inom byggsektorn bedrivit ekonomiska oegentligheter så kallade "blue collar crimes".

De frågeställningar jag ämnar besvara med denna studie är:

- **Hur kan ett ekonomiskt förtroende användas för att begå ekonomisk brottslighet?**
- **Vilka sociala och strukturella faktorer kan förklara ekonomisk brottslighet och vilka återfinns i Skandiafallet och muthärvan inom Göteborgs kommun?**
- **Vilka likheter och skillnader till motiven kan urskönjas mellan de åtalades berättelser i domen mot Skandia och den nuvarande muthärvan inom Göteborgs kommun?**

2. Ekonomisk brottslighet och förtroende – teoretiska perspektiv

2.1. Ekonomisk brottslighet som manschettbrottslighet

Ekonomisk brottslighet eller ekobrott är inget entydigt begrepp som kan hänföras till något enskilt lagrum. 1981 formulerade Justitiekommittén den definition som blivit politiskt vedertagen i Sverige. ”Kvalificerad, kontinuerlig och systematisk brottslighet som har vinning som direkt motiv och som förövas inom ramen för en näringsverksamhet som i sig inte är kriminaliserad”.¹⁰ Några brott i urval som inkluderas i samlingsbegreppet ekonomisk brottslighet är förskingring, bokföringsbrott, skattebrott och mutbrott. En tydlig majoritet av den totala misstänkta ekonomiska brottsligheten utgörs av skattebrott och bokföringsbrott, 2007 registrerades dessa två brottstyper för 89 procent av det totala antalet brottsmisstankar som registrerades av åklagarmyndigheten.¹¹ Den traditionella synen på ekonomisk brottslighet utgörs även av att det är ett så kallat offerlöst brott, där förövare och offer är väl avskiljda från varandra. Detta förhållningssätt kan dock ifrågasättas med hänvisning till den senaste ekonomiska krisen, som påverkade mer eller mindre hela den globala ekonomiska marknaden.

Ekobrott är ett samlingsbegrepp, vars innehåll varit föremål för diskussion alltsedan Edwin Sutherland introducerade begreppet ”manschettbrottslighet” i sin bok *White collar crime* från 1949. Något som är specifikt för ekonomisk brottslighet är att ett förtroende bryts, till skillnad från exempelvis ett tillgreppsbrott. Ekonomisk brottslighet definieras ofta utifrån ett utnyttjande av sin position och sitt förtroende i samhället för att begå ett brott.¹² Därav blir positionen i samhället betydelsefull till skillnad från flera andra brottstyper. Detta eftersom positionen möjliggör brottet då det i vissa avseenden krävs en aktad ställning inom ett inflytelserikt företag för att kunna bryta och utnyttja det förtroende som erhållits. Edwin Sutherland påvisade att ekonomisk brottslighet kan och borde definieras som ett brott. Skillnaden mot annan brottslighet är att det begås av en person med respektabilitet, förtroende och hög social status inom ramen för sitt yrke.¹³ Det centrala i Sutherlands definition av ekonomisk brottslighet var gärningspersonens samhällsposition och maktställning. Detta gör brottskategorin speciell då den frångår ståndpunkten att brott begås på grund av att

¹⁰ Citat ur BRÅ 2008:23 s. 307

¹¹ BRÅ 2008:23 s. 313

¹² Ibid s. 307

¹³ Schell 2006 s. 285

gärningspersonen har någon form av brist, såsom låg självkontroll eller avsaknaden av sociala band etcetera. Istället krävs det snarare tillgångar för att den ekonomiska brottsligheten ska kunna utföras. Sutherland menar vidare i sin teori om White collar crime att brottsligheten är precis som alla andra handlingar människor utför i samhället, så kallade "blue collar crimes". Det är således inget som är abnormt eller egenartat med brottslingar, dock existerar det olika sociala strukturer som skapar handlingsmönster som kan vara brottsliga.¹⁴ Alltså även ekonomisk brottslighet är ett slags levnadssätt som går att jämföra med teorin om differential association, som ursprungligen åsyftade hur intagna lärde sig och mottog knep från övriga brottslingar under sin fängelsevistelse. Teorin om differential association belyser även olika konflikter i samhället om vilka normer och värderingar som borde upprätthållas i samhället.¹⁵ Sutherlands poäng är alltså att belysa att alla människor kan begå brott, vilket motsade flera av dåtidens mest inflytelserika kriminologiska teorier.

För att få en bättre förståelse för Sutherlands teorier, är det också intressant att studera och tillämpa Bourdieus tankar och begrepp av sociala fält, kapitalformer och habitus. Utifrån dessa begrepp går det även att utveckla förståelsen för skapandet av positioner och befattningar inom denna specifika kulturella kontext. Differential association kan likaså appliceras på de övre sociala skikten brottslighet och deras avvikelser sinsemellan med hjälp av Bourdieus begrepp.

2.2. *Habitus och kapitalformer*

Pierre Bourdieu myntade begreppet om generella och fältspecifika kapitalformer, där han menar att för att kunna delta i olika specifika sociala fält måste individen besitta olika sociala resurser som lämpar sig för ett specifikt fält.¹⁶ Sådana resurser benämner Bourdieu socialt kapital, denna tillgång skulle därmed kunna ses som en förutsättning för att kunna utnyttja ett ekonomiskt förtroende och begå ekonomisk brottslighet. Ett talande exempel på hur socialt kapital möjliggör tillträde och inflytande i samhällets högsta sfärer, är vad Bourdieu kallar för fältspecifika kapitalformer.¹⁷ Bourdieu exemplifierar en sådan specifik kapitalform med förtroendekapitalet som medför ett auktoritärt förtroende som i vissa specifika fall erbjuder möjligheten att missbruka kapitalet, som i detta exempel består av ett tilldelat ekonomiskt

¹⁴ Schell 2006 s. 286-289

¹⁵ Ibid s. 297 ff.

¹⁶ Engdahl & Larsson 2006 s. 230 f.

¹⁷ Ibid s. 231 f.

förtroende. Bourdieu menar vidare att ovan nämnda kapitalformer även förkroppsligas och präglar individens identitet, denna process åsyftar Bourdieu med begreppet habitus. Därav får individens tidigare sociala erfarenheter i livet en stor betydelse för vilka möjligheter han eller hon har att föra sig i olika sociala fält. Det ekonomiska kapitalet innehar även en kulturell betydelse, genom att den ekonomiska stratifieringen även främjar sociala nätverk vid fritidsaktiviteter. Det finns tydliga klasskillnader inom fritidsaktiviteter och idrottsutövande, som också kan påverka vilken typ av sociala relationer och kontaktnätverk som blir tillgängliga för individen.¹⁸ Därmed villkorar habitus möjligheterna i olika sociala kontexter, vilket i sin tur bidrar till att skikta samhällets sociala arenor.¹⁹ Likväl som habitus kan bidra till att utesluta individer ifrån specifika sociala fält, kan det även skapa en mycket stark sammanhållning och underbygga ett likriktat tankesätt för personer med liknande erfarenheter som verkar i en specifik social kontext, till exempel i en företagsstyrelse. Viktigt att poängtera gällande habitus är att det inte enbart uppstår i vissa samhällsskick, utan att detta är något som går att finna i alla sociala sammanhang. Ett exempel på hur habitus bidrar till att skapa en stark social sammanhållning återfinns även inom kriminella gäng. Björk argumenterar för och belyser en rekryteringsrealitet inom olika kriminella grupperingar där de äldre mer erfarna gängmedlemmarna skolar in de yngre förmågorna och formar således deras sociala habitus.²⁰

Bourdies teorier kring det sociala samspelet präglar möjligheterna till skapandet av nätverk och hur dessa nätverk är länkade till både positioner och förtroenden i detta specifika sociala sammanhang. För att förstå hur hela fältet präglas är det naturligt att studera Granovetters teorier om skapandet av sociala nätverk och dess koppling till förtroende. Även Sutherlands resonemang om befattningens betydelse går att utveckla med hjälp av teorier kring förtroende.

2.3. Förtroende och nätverk

Att bli tilldelad ett förtroende kan ha flera olika innebörder och betydelser och det är inte på förhand självklart vilken mening och funktion uttrycket tillskrivs. Därav är det av vikt att förtydliga vilken definition jag ämnar arbeta utifrån. Jag har valt att använda mig av *Förtroendekommissionens* definition av förtroende. Förtroende beskrivs som en samhällelig och allmän nytthet, en samhällsegenskap som bidrar till välstånd. Ett välfärdssamhälle vilar

¹⁸ Ahrne m.fl. 2008 s. 306-309

¹⁹ Engdahl & Larsson 2006 s. 232

²⁰ Björk 2009 s. 55-56

på att marknads aktörer hyser förtroende för varandra. Trots att ett förtroende i grunden är något positivt som lyfter människor så problematiseras förtroende och dess preventiva egenskaper gällande bedrägeri och oegentligheter av bland andra Mark Granovetter. Han menar att förtroende under vissa omständigheter kan underlätta fiffel och bedrägerier.²¹ Enligt Granovetter alstras och utvecklas förtroende i sociala relationer och på så sätt ökar inte enbart möjligheten för bedrägerier utan även incitamenten för att begå dem. Incitamenten och den potentiella vinsten från ett bedrägeri ökar i takt med det växande förtroendet. Ett av Granovetters viktigaste bidrag är poängteringen av de sociala nätverkens betydelse i förståelsen för skapandet av förtroende. Dessutom understryker han innebörden av nätverksstrukturen och hur den fungerar som en avgörande faktor för hur omfattande de ekonomiska oegentligheterna blir. Ett internationellt exempel på de sociala nätverkens möjligheter att införliva förtroende och hur utnyttjande av detta kan få globala ekonomiska konsekvenser är Enronskandalen. I brottsfallet rörande Enron så uppdagades det under utredningen att de kontinuerliga ekobrotten hade systematiserats och hade införlivats i företagets arbetsprocess och därmed betecknades Enronfallet till att innefatta ett corporate crime. Det hade blivit kutym inom företaget att fiffla för att ständigt visa bättre resultat, när detta missbruk av förtroendeställning sätts i system av företag så rör det sig inte längre om några enstaka ledande personer i företaget som begår brott.²²

Som en följd av flera händelser inom den svenska finansvärlden, där flera högt uppsatta tjänstemän hade utnyttjat sitt förtroende och använt det för att begå ekobrott uppdagades tillsattes år 2002 den statliga kommissionen, *Förtroendekommissionen*. Dess huvudsakliga uppgift var att utreda och säkerställa förtroendet för delar av det svenska näringslivet.²³ Exempelvis kan nämnas de astronomiska avgångsvederlagen för vd:ar och högt uppsatta chefer under 90-talet. Det mest kända svenska exemplet på ovan nämnda företeelse är Percy Barneviks pension från ABB. Kommissionen slog fast fem punkter som ansågs skada förtroendet för det svenska näringslivet och marknaderna i Sverige. Dessa fem punkter utgick ifrån att personer med höga poster som tilldelats ett ekonomiskt ansvar och förtroende använde detta till att tillförskansa sig personliga vinningar och ägna sig åt ekonomiska oegentligheter. En av de punkter kommissionen lyfte fram var förmedlandet av rent felaktig eller missvisande ekonomisk information. En annan utgjordes av att otillbörligt utnyttjande av

²¹ Lindgren 2005 s. 194

²² Schell 2006 s. 295 f.

²³ Lindgren 2005 s. 188-189

sitt informationsöverläge, sin maktställning samt den dominerande marknadsställning de förfogade över.²⁴

De teoretiska resonemangen om befattningens, de sociala nätverken och förtroendets betydelse vid ekonomisk brottslighet går även att tillämpa samt utveckla med hjälp av teoretiska utgångsaspekter kring marknadsförhållanden. Marknaden kan på så sätt i vissa avseenden och under speciella förhållanden bland annat utformas och struktureras utifrån dessa mekanismer.

2.4. Den ekonomiska marknadens struktur

Max Weber framhöll i början av 1900-talet vikten av att ha en tydlig reglering av marknader för att dessa skulle ha förutsättning att fungera.²⁵ Vid första halvan av 1900-talet försattes tilltron till liberala marknadsekonomin i en djup kris. En majoritet av världens stater bestämde sig för att försöka styra ekonomin genom politiska regleringar och strukturer likt planekonomi. Detta ledde till en motreaktion under den andra hälften av århundradet då nyliberalismen växte sig stark. Denna reaktion fick till följd att många marknader återigen avreglerades med målet att låta marknaderna bli självreglerande.²⁶ Dock är det viktigt att poängtera att denna utveckling inte har medfört att ekonomierna och de kapitalistiska marknaderna blivit mindre beroende av tydliga regelverk och reglering. Processen syftar snarare till att förskjuta och förändra typen av regelverk till att tydligare influeras av marknadsorienterade principer vid beslutsfattande. Exempelvis för att underlätta och underbygga pengars betydelse inom den globala handeln och på den internationella marknaden.²⁷ Även om dagens nyliberala och kapitalistiska marknadssystem ej är mindre beroende av ett fungerande regelverk, så skulle denna konstruktion kunna bidra till att skapa ett system där förtroende och socialt kapital på den ekonomiska marknaden ges en särställning. En sådan unik särställning med mycket makt och inflytande kan bidra till att underlätta exploatering av sin befattning och förtroende, för att genomdriva ekonomiska oegentligheter. Denna process kan även kopplas till begreppet "financialization" av kapitalismen och marknader. Med detta syftar Ingham på den förändring och destabilisering som inträffar på exempelvis finansmarknaden vid stimulering och uppmuntran att applicera

²⁴ Lindgren 2005 s. 188-189

²⁵ Swedberg 2002 s. 29

²⁶ Alalehto 2005 s. 209 f.

²⁷ Larsson 2005 s. 172-173

kreditspekulationer, vilket driver banker att tillämpa hedgefonder i jakt på större profit.²⁸ Detta kan leda till att inblicken i systemet förändras och tilltron till banker och låneinstitut med mera blir mer avgörande, vilket kan underlätta exploateringen av ekonomiskt förtroende och yrkesställning. I detta marknadsekonomiska sammanhang betraktas förtroende som en stor tillgång. Förtroende liknas således vid en olja som ständigt smörjer maskineriet och ser till att det flyter på utan några stopp eller missöden. På så sätt kan man påstå att förtroende minskar transaktionskostnaderna på marknaden.²⁹ Dessa minskande transaktionskostnader går att jämföra med samma typ av roll som företagen fyller på marknaden. På så sätt att de är båda lika viktiga för att marknaden ska fungera tillfredsställande. Resonemanget vilar på föreställningen att företaget som organisationsform behövs för att koordinera och organisera ekonomisk aktivitet eftersom en rationell kalkylering leder fram till slutsatsen att marknadsmekanismen är mer kostsam utan företaget.³⁰

Ekonomins och samhällets utveckling under 1900-talet mot dagens moderna kapitalistiska samhällsstruktur förde med sig en förändrad syn på pengar och dess roll inom ekonomin. Marx var en av kritikerna till synen på pengar som enbart ett instrument för produktion i ett led av förädling av råmaterial och han ansåg detta synsätt förlegat. Istället åtskiljde Marx pengar från de huvudsakliga produktionsmedlen och poängterade att krediter istället borde definieras som imaginärt kapital. I takt med utvecklingen av det kapitalistiska samhället växte sig kreditsystemen starkare och förvandlades sedermera till en allt viktigare del av den moderna kapitalistiska ekonomin.³¹

Jock Young beskriver i sin tolkning av det senmoderna samhället, hur vår tillvaro numera präglas och formas utifrån allt starkare individualistiska tillgångar. Där de individuella färdigheterna förvandlas till ett ideal som måste uppfyllas för att uppnå personlig framgång och lycka i livet.³² Vidare utvecklar Young sin tes om att dagens senmoderna samhälle och dagens kapitalistiska marknadsstruktur kännetecknas av och är uppbyggd kring en meritokratisering av samhället. Denna meritokratisering innebär att samhället stratifieras utifrån människors resultat och meriter inom exempelvis yrkeslivet. På så sätt skapas en slags ”statustrappa”, där inflytande och erkännande tillika respekt bedöms samt tilldelas utifrån

²⁸ Ingham 2008 s. 116

²⁹ Lindgren 2005 s. 192 f.

³⁰ Ingham 2008 s. 121

³¹ Ibid s. 36

³² Young 2007 s. 60

människors individuella meriter.³³ Detta är enligt Young också ett resultat av individualiseringsprocessen som det senmoderna samhället genomgått. Självförverkligandet av individen och individualismen har således utvecklats i takt med globaliseringen och tilldelats en allt viktigare roll för identitetsskapandet i det senmoderna samhället. Även Giddens diskuterar denna samhällsutveckling och hävdar att globaliseringen av vårt samhälle har kullkastat och förändrat vår vardag fullständigt.³⁴ Young utvecklar sitt resonemang med att upplevelsen av relativ deprivation, som innebär att människor känner en frustration över att de själva inte belönas i samma utsträckning som andra mer lyckosamma individer. Viktigt att poängtera är att frustrationen även kan uppstå mellan personer inom samma yrkeskår och som härstammar från liknande sociala förhållanden. Enligt Young så kan den relativa deprivationen kan leda till en upplevd känsla av förfördelning som kan ge incitament för brottslighet.³⁵

Likväl som befattning, nätverk och förtroende kan påverka marknadens struktur, så kan de rådande marknadsförhållandena samverka med det sociala samspelet mellan aktörerna på marknaden till att skapa ett osunt klimat. Detta exempelvis i form av gåvor, tjänster och gentjänster som i sin tur även kan påverka och i vissa fall förvrida konkurrensförhållanden på den aktuella marknaden.

2.5. Gåvans roll

Marcel Mauss presenterade 1925 sin teori om gåvornas roll och betydelse för den sociala samvaron. Metoden för denna teori grundades på att försöka studera sociala helheter och Mauss hävdar att sociala organisationer drivs av prestationer respektive motprestationer och påstår att gåvan har en central roll i denna symbios, exempelvis genom att gåvor kan överbrygga fördelningsproblem i olika delar av samhällen samt ekonomier.³⁶ Mauss gör gällande att denna gåvoinstitution är uppbyggd av tre huvudregler som följer specifika normer för hur gåvor implementeras i samhället. ”Dessa normer är: 1 Det är en plikt att ge gåvor. 2 Det är en plikt att ta emot gåvor. 3 Det är en plikt att ge gengåvor.”³⁷ Bryts någon av dessa normer så försämras parternas relation avsevärt enligt Mauss. Gåvan borde alltså även

³³ Young 2007 s. 61 f.

³⁴ Giddens 2007 s. 74-75

³⁵ Young 2007 s. 60-65

³⁶ Mauss 1997 s. 7-9

³⁷ Citat ur Mauss 1997 s. 9

betraktas utifrån ett kulturellt perspektiv som inverkar på de sociala relationerna människor emellan. Att låta bli att ge gåvor tillika att vägra ta emot gåvor blir till en social krigsförklaring, att negligera gåvors roll i det sociala samspelet likställs med avvisande av umgänge och vänskap. Mauss sammanfattar det som att man ger för att man måste göra detta, det blir som ett socialt stigma om man helt ställer sig utanför.³⁸ Mauss menar vidare att det även bildas moraliska konsekvenser om en gåva ej bemöts på rätt sätt. En mottagare av en gåva tillskrivs lägre ställning i det sociala samspelet om det förekommer en avsaknad av motprestation, framförallt om det aldrig fanns en initial intention att återgälda den samma.³⁹ Inom ekonomisk brottslighet kan det tänkas att gåvor skulle kunna komma att fungera socialt tvingande i form av exempelvis tjänster och gentjänster. Dessa kan sedermera komma att bli ofrånkomliga och skapa ett ömsesidigt beroende som kan kräva brottsliga handlingar i gengäld. Kulturen och arbetsklimatet i sig kan utvecklas till att bli osunt och gåvoinstitutionens roll kan driva på en sådan utveckling.

Kombinationen av dessa teoretiska ingångsvinklar kan förstås utifrån att de inblandade skapar en alternativ realitet med egenkonstruerade regelverk. Genom att personer med höga positioner i nära sociala nätverk med hjälp gåvor, tjänster gentjänster kan inverka och utforma strukturen på marknaden. Dessa processer kan leda till neutraliseringstekniker hos de inblandade som definierar hur en grupp präglas av fältets gemensamma föreställningar. Dessutom kan neutraliseringsteknikerna förklara hur en grupp kan dela ursäkter och bortförklaringar till varför oegentligheter de facto begås.

2.6. Neutraliseringstekniker

En annan tänkbar förklaring till varför ekobrott kan begås är förnekelsen av ett offer kopplat till brottet. Ruggiero beskriver teorier om neutraliseringseffekter i samband förklaringar för politisk brottslighet. En av anledningarna till att deltagare i en politisk demonstration brukar våld mot polis och ordningsmakt, är just för att demonstranterna inte definierar poliser som offer i en sådan situation. Neutraliseringen tar sig sådan form att demonstranterna istället fördömer fördömarna och berövar på så sätt poliserna från deras offerstatus, vilket kan underlätta användandet av olagliga handlingar.⁴⁰ Liknande typer av neutraliseringstekniker

³⁸ Mauss 1997 s. 28

³⁹ Ibid s. 85

⁴⁰ Ruggiero 2006 s. 153-154

och förnekelse av offer kan även förekomma inom ekonomisk brottslighet. Exempelvis kan neutraliseringstekniker komma att tillämpas av gärningspersoner vid förskingring eller liknande typer av brottslighet, där det ligger nära till hands att förövaren ”gömmer” sig bakom siffrorna och på så sätt inte ser eller förtränger de verkliga offren. Samma typ av neutraliseringseffekter går även att hitta i Milgrams kända ”inlärningsexperiment” från mitten av 1900-talet där en ”lärare” skulle kontrollera att en ”elev” uppgav rätt svar och vid fel svar så användes starkström för att bestraffa eleven. Några verkliga stötar delades dock aldrig ut och det var endast lärarna som figurerade som försökspersoner och det var deras reaktioner som undersöktes i experimentet. Det visade sig att betydligt färre av försökspersonerna delade ut stötar när de kunde se personen som bestraffades och var definitivt mer benägna att dela ut en bestraffning när de kunde förtränga att någon (offren) utsattes för skada.⁴¹

⁴¹ Törestad 2008 s. 125-126

3. Metod

3.1. Fallstudie

Eftersom syftet med arbetet under hela arbetsprocessen har varit att söka förstå och få en inblick i varför personer begår ekobrott så lämpade det sig att utforma undersökningen som en komparativ fallstudie.⁴² Eftersom jag har synat två specifika fall närmare ansåg jag att denna vetenskapliga metod var den bäst lämpade för ändamålet. Med tanke på att denna uppsats har haft ett pressat tidsschema lämpar sig en fallstudie, då det ger mig möjlighet att utelämna vissa delar av det stora sammanhanget och tydligt fokusera på enstaka fall som får exemplifiera förfarandet inom den ekonomiska brottsligheten.⁴³ Ytterligare en motivering till valet av metod grundar sig på att uppsatsen behandlar aktuella händelser och forskningsfrågorna drivs just av hur och varför, vilket stämmer väl överens med kompositionen av en fallstudie.⁴⁴ Det föll sig naturligt att använda den här typen av vetenskaplig metod då arbetet utgör en empirisk undersökning som undersöker en aktuell händelse i dess rätta kontext. Alltså, jag som forskare har ingen direkt möjlighet att påverka de rådande förhållandena och förändra förutsättningarna för mitt studiematerial som bland annat utgörs av mutanklagelserna inom Göteborgs kommun.⁴⁵ Vid tillämpningen av en fallstudie, liksom flera andra vetenskapliga metoder är det av stor vikt att ha en gedigen teoretisk grund. För att nå bästa resultat är det bra om olika aktuella och relevanta teorier i förhållande till ämnet har undersökts närmare.⁴⁶ Materialinsamlingen via intervjuer och dokument är det sätt jag ämnar samla in material inom ramen för denna fallstudie. Därmed utarbetade jag också intervjufrågorna först efter att jag läst in mig på flera olika teoretiska resonemang. Empirin för undersökningen kommer dels att samlas in med hjälp av intervjuer och genom en granskning av domarna mot Skandia. Att jag använder mig av intervjuer som primär informationskälla kan tyckas en smula överraskande eftersom jag genomför en fallstudie. Dock vill jag påstå att det är den enskilt viktigaste informationskällan för att med hjälp av frågebatteriet försöka förklara de bakomliggande orsakerna samt varför ekobrott de facto begås.⁴⁷

⁴² Ejvegård 2009 s. 36

⁴³ Ibid s. 35

⁴⁴ Yin 2006 s. 27

⁴⁵ Ibid s. 31

⁴⁶ Ibid s. 50-51

⁴⁷ Yin 2006 s. 116-117

Materialinsamlingen kommer alltså i denna fallstudie att bestå av dokumentanalys och intervjuer. Dokumentanalysen grundar sig på domstolsmaterial rörande förskingringsåtalet mot de ledande aktörerna inom Skandia, kompletterat med litteraturstudier av teoretiskt och statistiskt material. Tillvägagångssättet vid studien av domen mot Skandia har även den grundat sig på att försöka förstå varför, samt söka reda ut vilka förklaringar och orsaker de åtalade själva uppger som skäl till sina handlingar. För att därefter söka jämföra och dra paralleller till de teoretiska resonemang som studerats till exempel sociala och strukturella förklaringsmodeller. Anledningen till att valet föll på domen mot Skandia berodde på att den utgör ett bra exempel på hur den moderna ekonomiska brottsligheten kan se ut, och är dessutom det kanske mest omtalade fallet av ekonomisk brottslighet i Sverige under det senaste decenniet. Skandiafallet utgör ett bra underlag för att analysera, diskutera samt ett naturligt komplement till det övriga intervjumaterialet för att kunna besvara frågeställningarna i arbetet. Dessutom ger dessa exempel ett perspektiv utifrån både lokala och nationella förhållanden.

3.2. Urval

Då målet var att ställa ett lokalt fall mot ett nationellt exempel, för att sedan jämföra likheter, genomgående drag och skillnader mellan dessa olika fall, anpassades urvalet efter detta ändamål i och med studierna av muthärvan inom Göteborgs kommun och rättegångarna mot Skandia. Dessutom utspelar sig Skandiafallet på den privata marknaden vilket står i kontrast till muthärvan inom Göteborgs kommun där oegentligheterna inträffade inom den offentliga förvaltningen. Denna förutsättning är intressant i studierna och jämförelsen av likheter och skillnader mellan de båda fallen. Eftersom jag sökte en viss grupp av människor till att besvara de kvalitativa intervjuerna blev jag tvungen att finna en population med samma gemensamma nämnare av det jag vill undersöka, nämligen kopplingar till de berörda företagen och förvaltningarna. Samtliga informanter var anställda inom Göteborgs kommun. Studien avgränsades därmed till personer som antingen arbetar på de berörda företagen eller, i och med sitt arbete på ett brottsförebyggande samverkansorgan kommer i kontakt med de inblandade parterna. Det är viktigt att ha i åtanke att informanternas berättelser är en efterkonstruktion, vilket kan leda till att det de säger är felaktigt på grund av att de minns fel eller i efterhand blandat ihop situationer och känslor.

I enlighet med förklaringen om sannolikhetsurval ser jag att resultaten i undersökningen högst troligt kan komma att ligga så nära resultatet för hela populationen som det bara går.⁴⁸ Risk för urvalsfel och tillförlitlighet kan dock gälla med tanke på antalet informanter.⁴⁹

3.3. Kvalitativ intervju

Det empiriska intervjumaterialet utgörs av totalt fyra kvalitativa intervjuer. Samtliga deltagare har innan själva intervjun mottagit ett mejl med information om syftet med arbetet samt de etiska riktlinjer jag förhåller mig till.⁵⁰ På det sättet gav jag informanten möjlighet att ställa eventuella frågor kring arbetet, redan innan den avtalade intervjun. Under hela arbetsprocessen har fokus koncentrerats till de bakomliggande orsakerna till hur och varför dessa ekonomiska brott inom Göteborgs kommun begicks, därmed togs beslutet att göra ett fåtal kvalitativa intervjuer. Syftet var att informanterna skulle få möjlighet att reflektera över hur de personligen uppfattat händelsen och genom sin egen förståelse förklara hur händelserna påverkat förtroendet till både marknaden och de kommunala företagen. Det positiva med att använda sig av kvalitativa intervjuer är att det ger mer flexibilitet eftersom det går att återkomma med nya frågor och få de tidigare svaren utvecklade ifall det skulle uppstå problem med tolkningen. Jag har använt mig av en strukturerad intervju med standardiserade frågor där alla informanter får samma intervjuformulär. Detta för att få möjligheten att jämföra likheter och skillnader mellan svaren. Eftersom intervjuerna har genomförts under ett relativt pressat tidsschema så var det också mest tidseffektivt att använda ett standardiserat frågeformulär.⁵¹ Dock minskar flexibiliteten något med ett sådant förfarande.

Ett problem med kvalitativa intervjuer är att tolka data eftersom jag som intervjuare har vissa förutfattade meningar om hur frågorna skall tolkas medan informanterna kanske tolkar frågorna på ett helt annat sätt. Detta måste beaktas vid analys av svaren och det är av vikt att ständigt sträva efter öppenhet, då frågorna inbjuder till olika tolkningsmöjligheter. Jag använde mig också av öppna frågor eftersom informanterna ombads att beskriva händelser som i vissa fall inträffade för ett tag sedan och jag ville undvika att påverka informanterna att erinra sig känslor eller minnesbilder som de kanske inte hade, vilket kan bli ett resultat av att

⁴⁸ Johannessen & Tufte 2003 s. 134

⁴⁹ Ibid. s. 137-138

⁵⁰ Ejvegård (2009) s. 52

⁵¹ Johannessen & Tufte 2003 s. 97

ställa ledande frågor. Dessutom är det viktigt att beakta att informanternas olika bakgrund och yrkesbefattning kan påverka tolkningen av frågorna och därav deras svar.

Samtliga av informanterna som deltagit i arbetet har en hög arbetsmängd och kalendrar med ont om luckor, dessutom förekom det önskemål om att genomföra intervjuerna elektroniskt via e-post. Därmed gjorde jag den bedömningen att det skulle bli bäst att hålla intervjuerna på elektronisk väg. Att utföra telefonintervjuer ansågs bli svårt eftersom det är komplicerat att transkribera en sådan intervju om man inte har en inspelningsfunktion på telefonen.

Det är dock viktigt att beakta vissa metodologiska problem som uppkommer när man inte möter informanten ansikte mot ansikte. Till exempel kommer det inte finnas någon möjlighet att uppfatta kroppsspråk. Detta kan medföra att jag inte upptäcker subtila signaler och gester som kan tyda på exempelvis tveksamhet, missnöje eller glädje. Det ges heller ingen möjlighet att direkt ställa eventuella uppföljningsfrågor. Kommunikation genom kroppsspråk är annars centrala element i icke-verbal kommunikation. Detta måste beaktas i analysen av intervjumaterialet. Ytterligare ett problem som finns är tyvärr att e-posten kan ignoreras och därmed finns en ökad risk för bortfall av informanter. Därför kan det vara nödvändigt att skicka ut fler intervjufrågningar än nödvändigt för att få fullgott material.⁵²

Dessutom finns risken att en del personer har problem att uttrycka sig skriftligt. Det kan även bli ett problem vid tolkning av data eftersom jag kanske feltolkar svarens innebörd. Exempelvis kan informanten använda sig av parenteser, citationstecken och förkortningar som komplicerar analysen.⁵³ För att minimera risken att jag förlorar information har en förfrågan upprättats om en uppföljande intervju där samtliga informanter kommer få möjligheter att utveckla svaren om det är något jag finner oklart. Detta kan dock också fungera omvänt. Eftersom jag är en relativt oerfaren intervjuare är det enklare både för mig och för informanterna att intervjun är just skriftlig så att min potentiella osäkerhet inte speglar av sig och gör informanterna nervösa.⁵⁴ Det övervägande positiva med elektroniska intervjuer via e-post är att det går snabbt eftersom transkriberingen redan är klar. Dessutom ger det intervjupersonerna möjlighet att reflektera över svaren om de anser frågorna svåra att besvara, vilket kan vara viktigt vid sådana här intervjuer som behandlar den här typen av problem. De

⁵² Gillham 2008 s. 155

⁵³ Ibid s. 152

⁵⁴ Ryen 2004 s. 196-204

har dessutom möjlighet att svara när de har tid och då det passar dem. Dessutom kan frågorna vid behov besvaras under flera dagar istället för på några minuter under en intervju.

3.4. Etiska överväganden

I svenska Vetenskapsrådets individskyddskrav beskrivs hur människor som deltar i bland annat samhällsvetenskaplig forskning skall skyddas. Här betonas människors skydd mot otillbörlig insyn i till exempel sina livsförhållanden men även frågor vad gäller kränkning och förödmjukelse påtalas.⁵⁵ Utsättande av fysisk eller psykisk skada får inte heller förekomma. Av hänsyn till detta är det av vikt att vara diskret vid hantering av intervjufrågor samt forskningsmaterial så inte obehöriga får tillgång till detta. Vid urval av undersökningspopulation och även formulering av intervjufrågor bör man vara noga med att de som önskas undersökas inte känner sig förolämpade eller utsatta. Det är också av största vikt att urval sker på ett sådant sätt att de tillfrågade förblir anonyma enligt *konfidentialitetskravet* så att informanterna integritet skyddas, tills dess att de själva tillåter något annat. Övriga krav som svenska Vetenskapsrådet tagit fram och som är viktiga att framlägga för de medverkande är: *Informationskravet* som säger att de av forskningen berörda skall informeras om den aktuella forskningsuppgiftens syfte, *samtyckeskravet* som i stort säger att deltagarna själva har rätt att bestämma över sin medverkan och *nyttjandekravet* som talar om att samtliga data som ingår i en undersökning endast skall användas för forskningsändamål.⁵⁶

Informanterna har tagit del av syftet med arbetet. Jag kommer inte heller att låta någon annan ta del av de mejl jag får för att det inte skall gå att spåra vilka informanterna är. Jag har också förklarat att de enbart svarar på de frågor som de vill besvara. De behöver alltså inte svara på de frågor som de anser för personliga eller känsliga. Ett etiskt problem vid användandet av elektroniska intervjuer är att det blir svårt att kontrollera så att informanternas datorer är skyddade och att ingen annan i deras omgivning kan få tag på intervjufrågorna. Dessutom går det ej att säkerställa huruvida den person som utger sig för att vara informant faktiskt är den som svarat på frågorna.

⁵⁵ Johannessen & Tufte 2003 s. 61

⁵⁶ Ibid s. 62

3.5. Validitet

Det finns medvetet med frågor i intervjun som jag i förväg inte visste om de hade någon betydelse för frågeställningen, för att på så vis försöka förhindra att viktig information skulle falla bort. I efterhand har detta lett till att vissa frågor, exempelvis gällande hur länge personerna arbetat på sin nuvarande arbetsplats kunnat uteslutas då det förefaller som att de inte varit av betydelse för informanternas ställningstagande. Jag anser att de två frågeställningarna har besvarats genom intervjuerna. Det finns dock inga möjligheter att generalisera utifrån undersökningen eftersom urvalet var alltför litet för detta. Syftet var dock enbart att få inblick och förståelse för de inblandade och kunna göra jämförelser dem emellan. En annan svaghet skulle kunna vara att de elektroniska intervjuerna inte ger samma möjligheter till att studera nyanser och underliggande meningar i samtalet på samma vis som vid en intervju som görs ansikte mot ansikte och risken för feltolkning av materialet föreligger därför.

4. Analys

De fall som analysen kommer att bestå av är muthärvan i Göteborg och förskingringsåtalet mot styrelseledamöter inom försäkringsbolaget Skandia. Den första rapporterade oegentligheten i muthärvan inom Göteborgs kommun går att hämta från sommaren 2009, då det uppdagades att en kommunal tjänsteman tagit emot mutor från ett känt byggföretag i Göteborg. I gengäld såg den kommunala tjänstemannen till att byggföretaget alltid fick uppdrag av den förvaltning som han arbetade för. Detta visade sig senare endast vara den första i raden av skandaler inom Göteborgs kommun. Efter att kommunens affärer utsatts för en massiv granskning till följd av den första upptäckten av ekonomiska oegentligheter så började avslöjandena avlösa varandra med att ytterligare kommunala tjänstemän, aktiva inom flertalet bolag och förvaltningar inom Göteborgs kommun avslöjades med att ha tagit emot mutor. Tjänstemännen anklagades bland annat för att ha tagit emot mutor i form av arbete och byggmaterial till deras egna villor och sommarbostäder. Vidare uppdagades också att flertalet tjänstemän inom Göteborgs kommunala bolag och förvaltningar hade låtit utföra privata arbeten som de sedan låtit kommunen betala genom att fakturan skickats till deras förvaltning eller bolag och sedan har de själva attesterat fakturan. De bolag och förvaltningar som jag avser att analysera har drabbats av båda dessa former brott. Det är utifrån detta min analys utgår ifrån och med målet att söka få en förståelse för varför dessa brott begås.

I Skandiafallet uppdagades det runt millenniumskiftet att ledande personer inom Skandia förskingrat pengar ur bolaget. Tillvägagångssättet vid förskingringen bestod bland annat av att manipulera fakturor och skriva över privata fakturor på bolaget, dessutom fifflades det med bolagets pensionsprogram. Några av styrelseledamöterna anklagades för att ha utnyttjat bolagets pensionsprogram för egen vinning, till exempel genom att avveckla taket för pensionsutbetalning till ledande personer inom bolaget. Det uppdagades också att vissa styrelsemedlemmar låtit Skandia betala renoveringskostnader både på deras egna lägenheter samt lägenheter som ägdes av deras närstående. Analysen grundas utifrån dessa förutsättningar med målet att söka förstå incitamenten för dessa brott.

För att värna mina informanternas anonymitet har jag valt att presentera dem med deras yrkesposition och organisationstillhörighet. Anledningen till att jag valt detta tillvägagångssätt istället för fingering av namn grundar sig på att jag även ämnar ge läsaren en inblick i hur nära informanterna står de misstänkta och utifrån vilket yrkesperspektiv de angriper frågorna.

I utdrag i domen mot Skandia har jag även valt att inte skriva ut namnen på de åtalade. De jag intervjuat är, NN1 chefen för affärsutveckling och kommunikation på ett av de berörda företagen/förvaltningarna. NN2 administrativa chefen på ett av de berörda företagen/förvaltningarna. NN3 chefen för en av de brottsförebyggande organisationerna inom Göteborg samt NN4 ekonomichefen på ett av de berörda företagen/förvaltningarna. Dispositionen i analysen inleds med Göteborgsfallen och efterföljs av Skandiadomen i syfte att göra analysen mer överskådlig.

4.1. Positioner och handlingsutrymme

Det går att hitta indikationer i mitt intervjumaterial som stödjer Sutherlands teori om att samhällspositionen och innehavande av maktställning verkar som en förutsättning för ekonomisk brottslighet. Alla de drabbade företagen beskriver nämligen att de huvudmisstänkta har arbetat inom företaget under en lång tid, i vissa fall längre än ett decennium. Detta tyder på att de misstänkta personerna har i och med sin långa anställning inom företaget en förhållandevis stark ställning inom det egna företaget och rimligtvis även ett gott förtroende. Positionen och ställningen inom företaget har visat sig vara av betydelse, i och med att samtliga inblandade haft en befattning där de nyttjat möjligheten och det mandat de blivit tilldelade till att begå ekonomiska oegentligheter. (NN1) Chefen för affärsutvecklingen på ett av de berörda företagen/förvaltningen beskriver hur arbetssituationen såg ut.

De är beställare och får godkänna och i vissa fall inom vissa ramar får de även attestera fakturor.

Ytterligare ett exempel går att hämta från svaren som gavs av (NN3) chefen för en av de brottsförebyggande organisationerna inom Göteborg, här beskrivs hur positionen och förtroendet systematiskt utnyttjas i tillvägagångssättet för att begå ekonomiska oegentligheter.

/.../ Några av dem har väl känt till gränserna för attesträtten och därmed "förvandlat" inkommen faktura till flera mindre för att ligga på rätt sida när det gäller beloppsgränser för attesten.

Andra tydliga indikationer på att befattningen haft en central roll visar sig vid frågan om de inblandade haft stor handlingsfrihet i företaget. Nedan återges ett svar från (NN1) chefen för affärsutvecklingen på ett av de berörda företagen/förvaltningen som beskriver hur organisationen såg ut.

Vi har en starkt decentraliserad organisation med eget ansvar på samtliga organisationsnivåer. Det innebär att man oftast har en egen budget och därmed rättighet och skyldighet att beställa och godkänna leverans.

Ytterligare ett exempel på positionens betydelse tillika exploaterandet av en maktställning går att hämta från (NN4) ekonomichefens berättelse från ett av de berörda bolagen.

I projektledarrollen finns ett stort mandat att företräda bolaget inom ramen för tilldelade projekt.

I citatet ovan illustreras att yrkespositionen både är central för genomförandet av ekonomiska oegentligheter och det synes även vara en grundläggande förutsättning för att över huvud taget få möjlighet till att tillfället uppenbarar sig.

Resonemanget som Sutherland för, går även att koppla samman med Skandiafallet. Det hade också sin kärna i en mycket tät och stark grupp av personer med ledande positioner inom företaget. Det blir på så sätt tydligt att positionen i företaget är en förutsättning för att vissa typer av ekonomisk brottslighet över huvud taget kan bli möjlig att utföra. Dessutom står det klart att flera av de fem punkter som förtroendekommissionen slog fast, såsom att ett utnyttjande av sin befattning och informationsöverläge har varit en bidragande orsaker till att de har kunnat begå brott. Detta eftersom personer med ledande positioner i företagen både inom Göteborgs kommun och inom Skandia undanhållit information för andra som arbetat inom företagen och på så vis skapat en illusion som dolde vad som pågick. Ett exempel på hur deras positioner möjliggjorde oegentligheter går att hämta från domen mot Skandia.

Det är klarlagt att QQ, som då var fastighetschef och medverkade vid upprättandet av kostnadskalkylerna för renoveringen tillsammans med NN hos JLL, under hösten

2001 kontinuerligt stötte på XX om att det var angeläget att överkostnaderna för renoeringen fakturerades före årsskiftet.⁵⁷

Utdraget ovan visar på hur de åtalade utnyttjade sina positioner inom företaget till att manipulera fakturorna och det var just denna befattning som gav dem det handlingsutrymme de behövde för att kunna genomföra oegentligheter.

4.2. Nätverk och kultur

Rörande de sociala förklaringarna till varför den ekonomiska brottsligheten begås anser jag att Bourdieu och hans teorier om habitus och generella och specifika kapitalformer lyckas belysa hur sociala strukturer kan skapa förutsättningar för brott. Då dessa kapitalformer medför ett auktoritärt förtroende som i vissa specifika fall erbjuder möjligheten att missbruka och utnyttja det kapital som tilldelats, i detta fall utgörs kapitalformen av ett ekonomiskt förtroende. Habitus kan användas för att förklara hur det kan bildas en speciell stämning eller anda i en grupp som skulle kunna legitimera brottslighet, eller åtminstone understödja brottsliga handlingar. Det bildas en viss typ av kultur med egna normer, där det i slutändan brottsliga handlingar inte betraktas som just lagbrott utan det riskerar att bli en del av det normala arbetssättet inom en begränsad krets och den marknad de verkar inom. Detta går även att koppla samman med Granovetters resonemang om sociala nätverk och hur dessa är centrala för att kunna begå ekobrott. (NN2) Den administrativa chefen på ett av de drabbade företaget/förvaltningen ger en frapperande beskrivning hur det kan förhålla sig.

/.../ En mix av tjänster och varor. Tjänster och varor som är intressant valuta för väldigt många. Speciellt när det gäller om- och tillbyggnadsarbeten är det ofta svårt att göra exakta kalkyler och i många fall också väldigt svårt att i efterhand kontrollera vad som verkligen har gjorts.

Ovan beskrivs hur det mer eller mindre kan bli kutym inom ett företag att sluta avtal på ett sätt som i vissa avseenden strider mot rådande lagstiftning. Detta kan i sin tur leda till att det bildas en speciell kultur inom en tät grupp som agerar på marknaden och konkurrerar på den samma med hjälp av otillbörliga medel. Ett liknande exempel går att hämta från Skandiafallet, där en av de åtalade tydligt beskriver hur det kunde förhålla sig.

⁵⁷ Dom B 8770-06 s. 9

*./.../ det var kutym inom företaget att Skandia AB initialt betalade kostnaderna ./.../*⁵⁸

Båda av de ovanstående citaten är exempel hur det kan bildas en speciell kultur med hjälp av sociala nätverk som ges möjlighet att frodas under speciella förhållanden. Vidare går det att utläsa i intervjun med (NN3) chefen för en av de brottsförebyggande organisationerna inom Göteborg att de sociala nätverken och kontakterna har haft betydelse för att kunna genomföra vissa av de misstänkta bedrägerierna.

./.../ Nästa steg – för att undvika upptäckt – är att dölja de otillbörliga är att den avtalslutande kommunala tjänstemannen får en ”god vän” att attestera, eller på annat sätt undvika upptäckt.

De sociala nätverken mellan beställare och utförare kan växa sig starka och bilda en sammanhållning som skapar en viss typ av kultur på marknaden som sedan kan determinera hur avtal sluts. (NN4) Ekonomichefen på ett av de berörda företagen beskriver hur det kan förhålla sig.

Det finns en risk att starka band kan uppstå mellan anställda och leverantörer.

Dessa sociala kontakter blir till nödvändiga beståndsdelar för att begå brott, viktigt att ha i åtanke här är att det i ett initialt skede inte måste betraktas som något förkastligt eller fel i sammanhanget. Detta hör också ihop med den rådande kulturen och arbetsklimatet personerna opererar i. I dessa förhållanden kan kulturen även fungera som en neutraliseringsteknik från förövarnas sida, dessa handlingar och beteenden normaliseras och på så sätt skapas förnekelse av offer för ens gärningar och dessutom främjas distanseringen från de brottsliga handlingarna. (NN3) Chefen för en av de brottsförebyggande organisationerna inom Göteborg fortsätter sin beskrivning hur en viss kultur kan skapa egna normer och värderingar samtidigt som det underlättar en distans till vilka konsekvenser handlingarna de facto får.

./.../ glömt bort vad det innebär att vara offentlig tjänsteman. Det kan även finnas de som inte heller inser att de har offentliga medel att hantera.

⁵⁸ Dom B 8770-06 s. 7

Citatet ovan beskriver även hur de huvudmisstänkta använder sig av olika neutraliseringseffekter då de försöker distansera sig från människorna som faller offer för deras gärningar, genom att försöka förtränga vilka som egentligen står bakom de offentliga tillgångarna.

Exempel på hur nätverk och kultur kan skapa en möjlighet att begå brott går att hämta från domen mot Skandia. I citatet nedan illustreras det tydligt hur de åtalade skapar förutsättningar för hur de ska hantera en faktureringsituation, med hjälp av de täta sociala nätverk de byggt upp sinsemellan.

Den 13 december 2001 vände sig NN på nytt till XX. Denne vände sig till YY, som i sin tur veckan innan hade kontaktat ZZ för att få besked om hur faktureringen skulle ske.⁵⁹

Bourdieu's teorier om habitus går även att utläsa i både domen mot Skandia. De åtalades berättelser i Skandiadomen talar för en liknande jargong existerade även inom Skandia. Dessutom går teorin om differential association att tillämpa då det synes tämligen klart att styrelseledamöterna inom Skandia likväl som intagna på en anstalt har lärt sig, tagit intryck av varandra och dragit lärdom av olika metoder i att finna kryphål för att kunna begå olagliga handlingar. Neutraliseringstekniker uppstår sedermera som ett resultat av nätverk och kultur och formar en social orsaksfaktor till varför brott begås. Detta går även att koppla samman med bakomliggande motiv och presumtiva förklaringar inom den ekonomiska brottsligheten. Det är inte orimligt att anta att dessa neutraliseringstekniker tillämpas av ekobrottslingar, eftersom den brottsliga handlingen i somliga fall kan utgöras av att manipulera siffror, några knapptryckningar på en dator, eller en attestering av en faktura som i Skandiafallet. Dessutom skulle neutralisering kunna tillämpas vid företagsförskingring då gärningspersonen kan rättfärdiga handlingen genom att förklara handlingen med att det ändå bara är exempelvis ett miljöförstörande, multinationellt företag som förtjänar att straffas i sin jakt på större profit. Sådana situationer kan tänkas underlätta förnekelsen av offer i samband med den brottsliga handlingen.

⁵⁹ Dom B 8770-06 s. 7

De sociala förutsättningarna går även att koppla till Mauss beskrivning av gåvans roll i det sociala samspelet. I vissa av de här fallen kan det tolkas som att de socialt tvingande gåvor fungerar som tjänster och gentjänster som sedermera kan komma att bli tvingande och skapa ett ömsesidigt beroende som kan kräva brottsliga handlingar i gengäld. Kulturen och arbetsklimatet i sig kan utvecklas till att bli osund och gåvoinstitutionens roll kan driva på en sådan utveckling där kutymen är att leverera tjänster och gentjänster för att över huvud taget få möjlighet att delta. Dock är det viktigt att poängtera att även om det empiriska material jag studerat har givit indikationer på att gåvans roll har betydelse, så tillåter inte detta material mig att dra direkta slutsatser om gåvoinstitutionens inflytande i denna studie.

4.3. Marknadsförhållanden

Beträffande de rådande marknadsförhållanden kopplade till ekonomisk brottslighet finns ett uppseendeväckande svar på frågan om beställare inom den kommunala sektorn i Göteborg mer eller mindre tvingas att använda sig av ekonomiska oegentligheter för att kunna konkurrera på marknaden. (NN3) Chefen för en av de brottsförebyggande organisationerna inom Göteborg berättar följande.

/.../ så har det historiskt varit svårt för de byggbolag som inte är baserade, helt eller delvis, att få jobb i Storgöteborg. Det är möjligt att detta påverkar och öppnar upp för osund konkurrens.

Citatet ovan beskriver hur konstruktionen av marknaden även kan skapa en osund konkurrens och förvridda marknadsförhållanden. Detta skulle i sådana fall betyda att marknaden och dess kultur i grunden är osund, vilket också driver aktörerna på marknaden att anpassa sig efter förutsättningarna och främjar därmed ekonomiska oegentligheter

Vidare beskriver (NN4) ekonomichefen på ett av de berörda företagen sin uppfattning om hur marknaden kan influera graden av manipulering samt påverka konkurrensförutsättningarna på marknaden.

Branschen erbjuder varor och tjänster som kan ha ett intresse även privat, och detta kopplat till att de ofta svårt att bedöma levererade volymer och utfört arbete kan skapa möjligheter.

Utdraget visar på hur marknaden och dess förutsättningar kan spela en avgörande roll i vilka möjligheter som den erbjuder att manipulera till att begå oegentligheter. (NN4) Ekonomichefen utvecklar sitt resonemang enligt följande.

I en rapport som jag tidigare tagit del som avser förhållanden i hela världen anges byggbranschen som en av de branscherna som är mest riskutsatt för korruption

Flera av informanterna återkommer till att just byggmarknaden och dess struktur påverkar möjligheterna till att begå brott. (NN2) Den administrativa chefen på ett av de drabbade företaget/förvaltningen beskriver sin syn på marknaden och dess struktur.

Min bild är att hela byggbranschen har dessa kulturproblem och att de till del kan förklaras av branschens karaktär. /.../

Samtliga dessa exempel beskriver hur den rådande marknadsstrukturen påverkar möjligheterna och avgör vilka förutsättningar som den aktuella marknaden utgör i fråga om att begå brott.

Likaså kan marknaden haft en avgörande roll i Skandiafallet, exempelvis den del av åtalet som rörde renoveringarna av flera styrelseledamöters lägenheter där den invecklade och byråkratiska marknadsstrukturen rörande bonusprogram och fakturasystemen kopplade till renoveringarna. Framförallt så har även de strukturella villkoren varit avgörande i Skandiafallet då det gäller att fastställa ansvar för slutande av avtal. Ett frapperande exempel på detta är när de åtalade ständigt skyller ifrån sig på varandra och ständigt försöker skjuta över ansvaret på sina kollegor. Detta försök till förskjutande och till totalt avsägande av ansvar underläts av den struktur som omgärdades av ledningen inom Skandia.

NN har medgivit att han lämnat fakturan för utskrift sedan han skrivit konceptet till den i enlighet med vad XX telefonledes förmedlade till ZZ, som i sin tur vidarebefordrade uppgifterna till NN. Han har dock invänt att han kan ha missuppfattat vilket innehåll fakturan skulle ha. Han har uppgivit att han redan tidigt hade fått besked om att det var Skandia AB som skulle faktureras.⁶⁰

⁶⁰ Dom B 8770-06 s. 8

Ytterligare ett utdrag ur Skandiadomen visar hur de täta sociala nätverken och kulturen även kan påverka vilka förutsättningar som ska komma att råda på marknaden, genom att manipulera och förändra förutsättningar så att transparensen sätts ur spel på den samma.

Det var aldrig tal om att något underlag skulle bifogas som visade vad fakturan avsåg eftersom "alla" kände till vilka fastigheter fakturan gällde.

Även om teorin om relativ deprivation kanske inte är den teori som initialt kopplas samman med ekonomisk brottslighet, så anser jag ändå att Young har en poäng i resonemanget om att det senmoderna samhället skapar frustration, då alla inte klarar att uppfylla sitt livs drömmar och mål. Denna samhällsutveckling är Young mycket tydlig med att knyta an till teorin om relativ deprivation, där huvudpoängen är att frustrationen över misslyckandet med livet kan leda till att alla typer av människor, i alla samhällsskikt begår brott. Motiveringen för att argumentationen även går att tillämpa på ekonomisk brottslighet som utförs av personer som enligt de flesta har "lyckats" i samhället är att denna frustration inom relativ deprivation är individbaserad och självupplevd. Därav går det alltid att finna något som är bättre och åtråvärt, samtidigt som det alltid finns en kollega eller konkurrent etcetera som är mer framgångsrik eller har något som man själv saknar. Dessutom anser jag att han tillför en extra dimension till denna diskussion i och med teorin om chaos of identity, som sträcker sig en aning längre än frustrationen inom relativ deprivation. Detta eftersom han tar upp hur det senmoderna samhället har skapat sådan fokusering och krav på att lyckas inom yrkeslivet genom den ständiga strävan efter meriter och erkännande, till att det numer är meriterna och erkännandet ifrån våra medmänniskor som definierar identiteten.

Denna senmoderna samhällsutveckling går även att skönja inom den moderna ekonomiska marknaden. Inghams begrepp om financialization av marknader är ett slående exempel på hur det har skett en förskjutning på dagens marknader som syftar till att uppmuntra kreditspekulationer och användandet av olika riskfonder etcetera. Hela denna utveckling syftar just till att kunna uppnå större profit och därmed också större framgång. Denna ständiga press på att alltid uppvisa goda resultat kan leda till brottslig verksamhet, både Skandiafallet och muthärvan i Göteborgs kommun utgör exempel på detta.

5. Slutsatser och diskussion

Jag kan konstatera att positionen och befattningen inom företagen är en nödvändighet för att begå en viss typ av ekonomisk brottslighet. Det förekommer flera olika exempel i empirin där positionen visat sig vara av väsentlig betydelse för möjligheten att begå ekonomisk brottslighet. Denna slutsats ligger också i linje med Sutherlands teori om White collar crime och definitionen av ekonomisk brottslighet, där det är gärningspersonernas samhällsposition och maktställning som är avgörande för möjligheten till att genomföra brottet. Detta anser jag vara mycket tydligt i båda mina exempel i Göteborgs kommun och Skandia, där brotten möjliggjorts av gärningspersonernas samhällsposition. Ett genomgående tema i det empiriska materialet är att "Göteborgsandan" inte utgjort en förutsättning för att begå brott, utan det finns mycket tydliga likheter på sociala och strukturella orsaksfaktorer i både muthärvan inom Göteborgs kommun och Skandiafallet. Det synes vara samma faktorer som är genomgående i de empiriska exemplen, orsakerna till ekonomisk brottslighet är överskridande och förefaller ha samma grund. Detta oavsett om det rör sig om traditionella "white collar crimes" eller "blue collar crimes", orsakerna och förklaringsmodellerna synes vara de samma inom den ekonomiska brottsligheten. Likaså förefaller det vara samma typer av förklaringsmekanismer inom privata och offentliga företag. Något som det empiriska materialet inte styrker fullt ut är att förtroende skulle ha en sådan central roll som det teoretiska materialet beskriver, det är snarare så att det är yrkespositionen och befattningen som varit den tyngsta faktorn. Dock finns det indikationer i det empiriska materialet att förtroende följer yrkesbefattningen, men att påstå att endast förtroende är en förutsättning för att begå ekonomisk brottslighet är en ställning jag ej vill ta utifrån mitt empiriska material.

I både Skandia och i muthärvan i Göteborgs kommun finns det indikationer på att det förelåg en företagskultur som mer eller mindre tillät ekonomiska oegentligheter och en slutsats som kan dras är att denna kultur bildar en alternativ rättsordning där det snarare är brottsligt att motsätta sig det olagliga beteendet. Att inte vara en del av kulturen kan leda till utfrysning och minskade karriärmöjligheter. Den kultur och sociala struktur som råder inom företaget är förmodligen den viktigaste orsaken till varför vissa företag, branscher och marknader drabbas av ekonomisk brottslighet och andra inte.

Den moderna kapitalistiska marknadsstrukturen där målet är att hela tiden tjäna mer och mer pengar skapar ett system där ett ekonomiskt förtroende ges en särställning som präglas av ett

maktöverskott. Detta maktöverskott i kombination med pressen att alltid prestera på topp är också en viktig orsak till varför personer med höga samhällspositioner utnyttjar förtroendet till att begå brottsliga handlingar.

Några förslag till vidare forskning i ämnet, utgörs av en djupare fokusering på åtgärder gentemot den ekonomiska brottsligheten. Där det hade varit extra intressant med en diskussion huruvida det är möjligt för lagstiftarna att förändra samhällsinvånarnas inställning till ekonomisk brottslighet och om detta torde ge någon reell effekt på brottsutvecklingen. Ett annat perspektiv som hade varit av intresse är att problematisera offerbegreppet ytterligare, och diskutera om även ett företag, såsom Skandia eller Göteborgs kommun skulle kunna ikläda sig rollen som offer, då deras renommé blivit raserat av några enstaka individers brottsliga handlingar. Därutöver hade det varit intressant med en jämförelse av förtroendets betydelse i förhållande till flera olika typer av brott. Är det till exempel någon skillnad om en partner bryter ett förtroende i och med en relationsrelaterad misshandel jämfört med det förtroende som bryts genom den ekonomiska brottsligheten?

5.1. Förslag på åtgärder

Något som är problematiskt rörande åtgärder mot brott är att det inte alltid får den önskade effekt som en preventiv brottsåtgärd är ämnad för. Det är alltid svårt att uppskatta hur en åtgärd ger bäst utslag. En typ av åtgärd skulle kunna utgöras av en skarp lagstiftning mot ekobrott, dock anser jag att samhällets syn på den här typen av brott ändå är fördömande. Straffskalan för ekonomisk brottslighet är trots allt relativt hög i den svenska lagstiftningen. Dessutom är det svårt att komma åt den här sorten av ekonomisk brottslighet, då så pass mycket synes vara kopplat till socialt kapital och sociala nätverk. Ett förslag på eventuella brottspreventiva åtgärder skulle dock utgöras av att försöka öka antalet personer som har insyn i det ekonomiska systemet och pengaflödet, där personer från flera nivåer (inom ett företag) även ges en större insyn. För att på så sätt motverka att sociala nätverk, exempelvis inom styrelser kan utnyttjas för att underlätta brottslig verksamhet. Ytterligare ett förslag är att försöka skapa flera led vid godkännande av betalning och liknande, exempelvis införa krav på att fler personer borde attestera fakturor än i dagsläget. Detta för att öka upptäcktmöjligheterna och att återigen försöka bryta nätverken som underlättare för mörkläggnings av brottsliga handlingar. Detta skulle också motverka att beslutet för att begå brottet skulle bli alltför enkelt. Att begå ett brott ska inte kunna vara ett knapptryck bort så att

riskan är uppenbar att det går att falla för stundens ingivelse och frestelse. Dessutom skulle revisorernas roll kunna ses över för att om möjligt skapa gynnsammare arbetsförhållande och eventuellt erbjuda utökade befogenheter till granskning av företagens ekonomiska handlingar. Vad som kanske är än viktigare är att säkerställa opartiskheten hos revisorerna och se till att de inte hamnar i någon form av beroendeställning gentemot styrelsen i fråga. Den kanske viktigaste men svåraste åtgärden är att försöka förändra attityderna som råder inom vissa företag och kretsen av personer med en ledande ställning. Detta kräver omfattande arbete och utbildning av personalen och problemet ligger till stor del på en samhällelig nivå. Dock kan slutsatsen dras att det förmodligen enbart är en attitydförändring som kan minimera antalet fall av ekonomisk brottslighet.

Referenslista

Litteratur

Ahrne Göran, Roman Christine & Franzén Mats (2008) *Det sociala landskapet: en sociologisk beskrivning av Sverige från 1950-talet till början av 2000-talet* 4:e omarbetade upplagan Göteborg: Bokförlaget Korpen

Alalehto Tage (2005) "Börsföretag, ekonomiska oegentligheter och negativ publicitet" i *Fiffelsverige: sociologiska perspektiv på skandaler och fusk* Sjöstrand Glenn (red) Malmö: Liber AB

Björk Micael (2009) *Gängbekämpning: om polisinsatser mot organiserad brottslighet* Malmö: Gleerups

Ejvegård Rolf (2009) *Vetenskaplig metod* 4:e upplagan Lund: Studentlitteratur

Engdahl Oskar & Larsson Bengt (2006) *Sociologiska perspektiv: grundläggande begrepp och teorier* Lund: Studentlitteratur

Giddens Anthony (2007) *Sociologi* Lund: Studentlitteratur

Gillham Bill (2008) *Forskningsintervjun: tekniker och genomförande* Malmö: Holmbergs i Malmö AB

Ingham Geoffrey (2008) *Capitalism* Cambridge: USA Polity Press

Johannessen Asbjörn & Tufte Per Arne (2003) *Introduktion till samhällsvetenskaplig metod* Malmö: Liber

Larsson Bengt (2005) "Den medialiserade ekonomin avslöjanden, affärer, skandaler" i *Fiffelsverige: sociologiska perspektiv på skandaler och fusk* Sjöstrand Glenn (red) Malmö: Liber AB

Lindgren Sven-Åke (2005) "Socialt kapital, bolagsstyrning och självreglering" i *Fiffelsverige: sociologiska perspektiv på skandaler och fusk* Sjöstrand Glenn (red) Malmö: Liber AB

Mauss Marcel (1997) *Gåvan* Lund: Argos

Ruggiero Vincenzo (2006) *Understanding Political Violence: A Criminological Analysis* Buckingham: Open University Press

Ryen Anne (2004) *Kvalitativ intervju: från vetenskapsteori till fältstudier* Malmö: Liber

Schell Natalie (2006) "White-Collar Crime" i *Different Crimes Different Criminals: Understanding, Treating and Preventing Criminal Behavior* Mackenzie Doris L (red) Newark: Anderson/LexisNexis

Swedberg Richard (2002) "Den ekonomiska sociologins grundvalar" i Ahrne Göran & Swedberg Richard (red) *Ekonomi i samhället: ekonomisociologiska perspektiv* Lund: Studentlitteratur

Törestad Bertil (2008) "Socialpsykologi: Sätter vi varandra i sociala fångelser?" i Granhag Pär Anders & Christianson Sven-Åke (red) *Handbok i rättspsykologi* 1:a upplagan Stockholm: Liber

Young Jock (2007) *The Vertigo of Late Modernity* London: Sage

Yin Robert K (2007) *Fallstudier: design och genomförande* första upplagan Malmö: Liber

Rapporter

BRÅ (2008:23) *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007* (pdf-fil via www.brå.se)

Lagtext

SFS 2007:1091 Lag om offentlig upphandling inklusive ändringar SFS 2010:571

Domar

Svea Hovrätt 2007 avdelning 08 Rotel 0802 Mål nr: B 8770-06 Stockholm

Svea Hovrätt 2007 avdelning 08 Rotel 0801 Mål nr: B5291-06 Stockholm

Elektroniska källor

<http://www.expressen.se/1.1983783> Läst 2010-11-23 kl 11:29

<http://www.dn.se/nyheter/sverige/misstankt-mutaffar-i-goteborg-vaxer-1.1163236> Läst 2010-11-23 kl 11:45

<http://www.gp.se/nyheter/goteborg/1.474259-goteborg-energi-dras-in-i-mutharvan> Läst 2010-11-23 kl 11:50

<http://www.gp.se/nyheter/debatt/1.443996-goteborgs-kommun-baddade-for-mutbrott> Läst 2010-11-24 kl 14:48

Bilagor

Frågeformulär

Frågor

- 1. Din befattning på företaget/förvaltningen?**

- 2. Hur länge har du arbetat på din nuvarande arbetsplats?**

- 3. Hur reagerade du när du fick reda på vad som hade försiggått på (företagets namn)?**

- 4. Hur skulle du med dina egna ord beskriva vad som har hänt inom (företagets namn)?**

- 5a. Vilken position/befattning har de huvudmisstänkta på (företagets namn)? Till exempel är det tjänster där personerna har rätt att sluta avtal eller attestera och godkänna fakturor?**

- 5b. Upplevde du att de haft stor handlingsfrihet i företaget? Ge gärna exempel på hur detta kunde se ut i sådana fall?**

- 5c. Har du någon uppfattning om ungefär hur länge har de arbetat på företaget och vad de arbetat med tidigare eller vilken typ av utbildningen de har?**

- 6. Anser du, med facit i hand att ni på (företagets namn) kunde vidtagit åtgärder för att förebygga att detta inträffade? Exempelvis i form av rigorösare kontroller av fakturor eller liknande?**

- 7. Anser du att de senaste brottsmisstänkarna inom ditt företag är undantagsfall eller ger de uttryck för genomgående problem inom marknaden och dess aktörer?**

- 8. Tycker du dig kunna se att byggsektorn och byggmarknaden inbjuder och uppmuntrar till ekonomiska oegentligheter? Förklara gärna varför eller varför inte du kan skönja sådana tecken.**

- 9. Anser du att upphandlare/beställare blir mer eller mindre tvingade att ta till olika ekonomiska oegentligheter för att kunna konkurrera på Göteborgs byggmarknad? I sådana fall varför tror du att det är så?**

10. Finns det någon policy för hur era medarbetare umgås utanför arbetet med de ni sluter avtal med, eller vad som är okej att ta emot som gåva från era leverantörer (ex: julklapp)?

Om ni inte har en sådan policy, förklara gärna motiveringen till varför ni inte antagit en sådan.

11. Har du upplevt att detta brottsliga beteende är något som sakta men säkert vuxit in i arbetssättet hos vissa av era anställda eller tror du att det finns en annan förklaring?

Ex: starka vänskapsband personerna emellan, som övergått till favorisering av specifika firmor eller liknande.

12. Lagen om offentlig upphandling (LOU) syftar bland annat till att ge alla företag samma förutsättningar/möjligheter för att konkurrera om leverans till den offentliga sektorn. Med tanke på LOU:s intåg på den offentliga marknaden, upplever du att förutsättningarna till att sluta avtal har förändrats under det senaste decenniet och i så fall hur?

13. På vilket sätt har LOU medfört ett förändrat arbetssätt och har synen på mutor exempelvis förändrats hos (företagets namn) och era inköpare/beställare i och med detta?

14. Har ni inom företaget haft en diskussion om att ni i och med LOU kanske tvingas till att handla upp avtalet igen och säga nej till en leverantör som ni kanske haft ett långvarigt avtal med och vilka konsekvenser det kan föra med sig?

15. Skulle det vara okej för dig att jag återkommer med uppföljningsfrågor efter att jag har gått igenom dina svar, för att reda ut eventuella oklarheter?

TACK FÖR DIN MEDVERKAN!